

Rusya'nın Askeri Yayılma Stratejisinin Esasları Süleyman Beşli

Rus yayılcılığını, teorik bir çerçeveye oturtmak oldukça zordur. Asıl olarak Rus insanının şahsiyetinde yatan bu gerçek, 16. yy'dan başlayarak dünya tarihinde, özellikle de son bir kaç yüzyıldır, önemli bir yer tutmuştur. Bu metin, Rus yayılma stratejisini teorik bir çerçeveye oturtma amacını gütmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere, Rus yayılcılığının esas olarak Rus insanının karakterinden kaynaklandığı söylenebilir. Uçsuz bucaksız denilebilecek bir arazinin şekillendirdiği insan karakteri... Böyle bir tabiat içerisinde şekillenen karakter, elbette bu yayılmaya meyilli bir insan tipini ortaya koyacaktı. Bununla beraber, Rus yayılcılığını teorik bir çerçeveye oturtmak istersek iki esas etrafında mülahaza etmemizin doğru olacağı kanaatindeyim. Rus yayılcılığının temel motivleri olan bu iki esastan biri jeopolitik; diğeri ise ideolojiktir. Rus yayılcılığının temel motivlerini oluşturan bu esaslar, zaten mevcut olan -yayılmayı bir ideoloji olarak kabul edersek- yayılcı ideolojinin devamlı bir şekilde nesilden nesile aktararak, her seferinde daha da kuvvetlenmiş olarak günümüze kadar gelmesine ve ileride de devam etmesine sebep olmuşlardır ve olacaklardır.

Rusya, Avrasya kıtasının kalbini elinde tutmaktadır. Bu bölge, Büyük Okyanus'tan Baltık Denizi'ne uza-

nan; Sibiryayı içine alan ve Kuzey Denizi'nden güneyde Karadeniz'e sarkan engin ve geniş bir toprak parçasını kapsamaktadır. Doğu-Batı doğrultusundaki en geniş geçiş yolu bu kuşak üzerinde bulunmaktadır. Bunun yanında kuzeyin buzlu denizlerini, güneydeki denizlere bağlayan su yolları (Volga, Don, Dinyeper, Dinyester) bu kuşak içerisinde yer almaktadır.¹ Bu sebeplerdir ki -hem doğu-batı arasındaki hem de kuzey-güney doğrultusundaki ticaret yollarının bünyesinde barındığı bir bölgedir.² Yukarıdaki gerekçelerin yanında bu step kuşağını önemli yapan bir başka özellik daha vardır. Bu bölge zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahiptir.

Bu sebeplerle ki, bölge jeopolitik bir öneme sahiptir. Dolayısıyla, konuyla ilgili olarak çalışanlar bölgenin üzerine eğilmişler ve çeşitli teoriler geliştirmişlerdir. Mac Kinder'in şu formülasyonu, bölgenin jeopolitik durumundan çıkan stratejik önemini vurgulayan güzel bir örnektir.

"Doğu Avrupa'ya hükmeden, Heartland'ı yönetir;

Heartland'ı yöneten, Avrasya'ya hükmeder,

Avrasya'ya hükmeden, dünyayı yönetir."³

Kısacası, Çarlık Rus İmparatorluğu'nun alanı, merkezi stratejik bir bölgeyi kapsamaktaydı ve de hesaplanamayacak büyük kaynaklara sahipti. Yukarıdaki açıklamaları dik-

kate olarak konuya eğildiğimizde, Rus yayılmacılığının jeopolitik sebeplerinden birinin buengin topraklar üzerindeki zengin kaynaklara sahip olmak; diğerinin ise nehirler bölgesini kontrol altına almak olduğu sonucuna varabiliriz. Bu iki önemli unsurun yanında daha sonraları değineceğimiz "sıcak denizlere inme" saiki de önemli bir esas olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rus yayılmacılığını dayandırabileceğimiz ikinci temel ise "ideoloji" etrafında şekillenmiştir. İdeolojik esas iki ayrı başlık altında incelenebilir. Birincisi, İstanbul'un 1453 yılında düşmesinin ardından Rusya'nın Ortodoksluğun hamisi olarak ortaya çıkması ve kendisini III. Roma olarak görmesidir ki buradan hareketle Ortodoksluğun merkezi olan İstanbul'u ele geçirme istemi etrafında oluşan bir yayılmanın söz konusu olmasıdır. Bu noktada jeopolitik saikle ideolojik etmenin birleştiğini görüyoruz. Yani sıcak denizlere inmek için İstanbul ve Boğazlar'ı ele geçirme emelinde olan Rusya, ideolojik açıdan da Ortodoksluğun merkezi olan İstanbul'u Müslümanlardan geri almayı istiyordu.

Rus yayılmacılığının ideoloji ile bütünleştiği diğer bir dönem de 1917 Sovyet İhtilali sonrasında ülkeye hakim olan komünizm ideolojisi etrafında şekillenmiştir. Komünizm'in dünyaya ihracı fikri ile ideolojik bir yayılma görüyoruz. Ancak, komünizmin fikirlerinden feragat edip fiziki bir yayılmanın komünizm maskesi altında gerçekleştiğinin de tarih sahnesi içinde gayet açık bir şekilde yer alması, ideolojinin yayılmayı destekleyen bir unsur olarak kullanıldığı izlenimini uyandırmaktadır.

Rus yayılmacılığının esaslarını kısaca özetledikten sonra, şimdi de bu yayılmacılığın safhalarına bir göz atmakta fayda olduğu kanaatindeyim.

Ruslar'ın tarih sahnesine bir devlet olarak çıkmaları III. İvan ile gerçek-

leşmiştir denilebilir. III. İvan'ın 1480 senesinde Altınordu hakimiyetini kırmasıyla Ruslar, bağımsız bir devlet kurmuşlardır⁴ ve bundan sonra da yayılma hareketi başlamıştır. Rus unsuru bölgede kalabalık bir nüfusa sahipti ve bu sebeple de silah ya da teknolojik askeri üstünlüğünden çok, çokluk sayesinde savaşlarda başarı sağlayabiliyordu. İsveç karlı III. Gustav'ın şu sözleri bu durumu gayet iyi açıklamaktadır:

"Geçtiğimiz yüzyıllarda Rusya, Avrupa'da neredeyse bilinmeyen bir kralıktı ve giderek komşularını gerilerek büyüdü... Bu dev imparatorluk ... her türlü iklimi kucaklamaktadır ve her türlü kaynağa sahiptir... Kum tanesi gibi asker çıkartabilen bir imparatorluğa tek başına karşı koymak boşunadır...⁵

Jeopolitik öneme sahip bir kuşağın hem korunması hem de toprakların komşuları aleyhine genişletilmesinin ilk ve daha sonraları da dayandırıldığı temel kaynak kalabalık Slav nüfusu olmuştur.

Fakat çoğunluk her zaman için savaşların kazanılmasına yetmiyordu. Daha sonraları korkunç İvan döneminde çokluk unsuru yeni bir ordu düzeninin getirilmesi ve ateşli silahların kullanılmasıyla birleşti. Bu sayede savaş kabiliyeti artan Rusya, yayılmanın daha da hızlanmasını sağladı. Ve böylece 16. yy'da Ruslar Büyük Okyanus kıyılarına ulaştılar.

Diğer bir dönem ise Korkunç İvan sonrası iç kargaşalar nedeniyle yaşanan fetret devrinin Deli Petro ile birlikte ortadan kalkmasıyla oluştu. Güç temerküzünü sağlayan I. Petro, orduyu yeniden düzenledi ve Rus donanmasını kurdu.* Rus donanmasının kurulması gerçekten de çok mühim bir olaydır. Özellikle de Osmanlı Devleti açısından olaylara baktığımızda Rus donanması İstanbul ve Boğazlara ihtiyaç duymaktaydı. Çünkü, Kuzey Denizi yılın bir bölümünü buzlar altında

geçirmekteydi. Aynı zamanda Baltik Denizi'ne kıyısı olan ve Baltik Denizi'nden dışarıya açılmayı sağlayan Sund Boğazı ve Kattegat kuzeyden İsveç'in, güneyden ise Danimarka'nın kontrolü altındaydı. Rusya ise devamlı olarak İsveç ile savaş halindeydi. Bu durum Rus donanmasının hareket kabiliyetinin sınırlanması demekti. Ancak güneye doğru yayılan Rusya, Karadeniz'e komşu olacak ve buradan Akdeniz'e ve dünyanın diğer bölgelerine ulaşma imkanı bulacaktı. Lakin bu bölgede bir engel vardı ki, o da Boğazlar'ın denetiminin Osmanlı Devleti'nin elinin altında olmasıydı. Dolayısıyla stratejik öneme sahip ve kendisi için yaşamsal değer taşıyan Boğazları ele geçirme istemi eblette ki ağır basacaktı. Rus Çarı I. Alexander'ın şu sözleri bu durumu gayet iyi açıklamaktadır:

"Coğrafya benim Boğazlara sahip olmamı emrediyor. Eğer Boğazlar başkasının elinde ise, kendi evimin sahibi sayılmam imkansızdır.⁶

Konu buraya gelmişken Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki Rus yayılcılığının bir kaç saikini de belirtmekte fayda var. Eğer dikkat edilirse görülecektir ki, yukarıda belirttiğimiz iki temel unsur sayesinde şu saikler oluşmaktadır.(1) Deniz ticaret yollarını oluşturmak ve Rus Donanmasının açık denizlere çıkışı bulabilmesi için sıcak denizlere ulaşmak. Osmanlı Devleti'nin boğazlara sahip olması, Rusya'nın Osmanlı aleyhine güneye doğru ilerlemesinde güçlü bir saik olmuştur. (2) Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan Ortodoks Hristiyanlar üzerinde etki sahibi olmak. Rusya koruyucu rolünü üstlendi ve Ortodoksluğun hamisi oldu. (3) Bir Slav İmparatorluğu kurmak. Dolayısıyla Osmanlı'nın Avrupa'ya uzanan topraklarında yaşayan dikkate şayan miktardaki Slav nüfusu sebebiyle bu toprakları ele geçirmek. Hem ortaya konulan Pan Slav hareketi; hem de çariçe I. Katerina'nın ortaya

attığı Helen Plan'ı bunun gerçekleşmesi içindi. (4) Türklerin elinde bulunan coğrafi ve stratejik mevkiyi ele geçirmekti, ki Rus yayılcılığı için yüksek bir değere sahipti.⁷

19. yy'a geldiğimizde Rusya'nın Osmanlı Devleti aleyhine güneye doğru daha ileri bir genişlemenin içine girdiğini görüyoruz. Rusya bu süreç içerisinde daha da zenginleşmişti. Bunun dayanağı da komşuları aleyhine yaptığı genişleme hareketinden kaynaklanıyordu. Mesela Osmanlı İmparatorluğu'ndan ele geçirdiği Ukrayna'daki geniş buğday yetiştirilebilen topraklar sayesinde dünyanın en büyük buğday üreticisi olmuştu.⁸

Bu yüzyılda Rusya, tarihinin en güçlü dönemi içine girmişti ve tabiidir ki, Viyana Kongresi sonrası oluşturulan güç dengesini tehdit eder bir hale gelmişti. Bu sebeptendir ki, 1853 yılında başlayan ve 1856 Paris Barış Antlaşması ile sona eren Kırım Savaşı, güçlenen Rusya'nın Batı'nın yani güç dengesinin diğer üyelerini oluşturan devletlerin Rusya'yı kontrol altına alma amacını gütmekteydi. Savaş sonrası Rusya, uzunca bir dönem için kontrol altına alındı ve "Heartland" bağlamında ele alabileceğimiz yayılma sona erdirildi. Bu dönemden sonra da devamlı olarak güç kaybına uğradı.

Yalnız, Rusya, 19. yy'ın ikinci yarısında boş durmadı. Batı'da kontrol altına alınmıştı; Osmanlı Devleti'nde büyük güçlerin koruması altındaydı. Dolayısıyla Rusya, bütün dikkatini Orta Asya'ya yöneltti. Orta Asya'nın Müslüman Türk Cumhuriyetlerini tek tek ele geçirdi ve yüzyılın sonlarına doğru bu işgali tamamladı. Bu dönem itibarıyla, yalnızca Orta Asya'nın işgali ile uğraşılmamış; aynı zamanda daralan bir geçit olan stratejik öneme sahip Kafkasya Bölgesini kontrol altına alma çalışmalarını da sürdürmüştü.

Güç kaybeden, gelişmelere ayak uyduramayan, ekonomik zorluklar için-

de bulunan Rusya'da; 19. yüzyılın sonlarından başlayarak 20. yüzyıla aktarılan sosyal huzursuzluklar giderek yayılmaya ve düzeni tehdit etmeye başlamıştı. En sonunda I. Dünya Savaşı sonrasında getirildiği ekonomik sıkıntılar ve bunların bir çıktısı olan sosyal sıkıntılar 1917 yılında Sovyet İhtilali'nin yapılmasına zemin hazırladı. Böylece yeni bir sahne dünya tarihinin sayfalarında görülmeye başladı. İhtilalden sonraki ilk yıllar, iç savaş içerisinde ihtilali korumak ve yerleştirmekle geçti. İhtilal sonrası girilen kalkınma planları az gelişmiş ülkeleri etkiledi ve fakirlik içinde kıvranan halklar için kurtuluşa ulaştırılacak bir yol olarak görüldü. Bunun karşısında komünizm ideolojisi kapitalist anlayışlı Batı tarafından bir tehdit olarak algılandı. Bunun yanında İhtilal'in dünyaya ihracı fikri bu yaklaşımın ve dolayısıyla da soğuk savaşın temellerini oluşturdu.

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası Rusya, Doğu Avrupa'ya kendi askerlerini ve komünist rejimi yerleştirdi. Demir Perde oluştu. Dünyanın çeşitli yerlerinde iç savaşlar; komünist rejimlerin kurulması için çeşitli hareketler oluştu. Bu da Sovyet yayılmacılığının ideolojik çerçevede devam ettiği; ideolojinin açtığı kapıdan fiziki etkinin yerleştiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında ilk defa bir atom bombası kullanılmıştı. Bu olay nükleer çağın habercisiydi. ABD'nin sahip olduğu nükleer güce 1949 yılında SSCB'nin de sahip olmasıyla, Soğuk Savaş döneminde devam edecek olan nükleer yarış başladı ve bu dönem psikolojilerini etkileyen en önemli etkenlerden biri oldu. Nükleer çağa girilmesi ve denge oluşması, bütün askeri stratejilerin bu çerçevede hazırlanmasına sebep oldu. Konvansiyonel bir güç olan SSCB'de nükleer silahlara sahipti. Ancak, bütün stratejiler nükleer bir

savaş temeline oturtulurken, uluslararası camiayı şaşıratan bir gelişme oldu. Önce Kore Savaşı, daha sonraları da Vietnam örneklerinde olduğu gibi Nükleer Çağ'da konvansiyonel çatışmalar da olabiliyordu. SSCB'nin Komünizm üzerinde nüfuzla dönük yayılmasının; bunun önlenmesi için harekete geçen özgür dünya olarak nitelendirilen ama kapitalist düşüncenin başını çektiği devletlerin hareketleri bu çatışmaların doğmasına sebep olmuştu. Dikkate şayan bir husus ise bu çatışmaların dünyanın uç, marjinal bölgelerinde olmasıydı. Dünyanın gözden uzak bölgelerinde nüfuz çatışmaları ve bunun yanında çatışma alanlarının bu bölgelere kaydırılarak üstü kapalı olarak sürdürülmesi, bu süreç içinde fiziki olmaktan çok nüfuzi bir yayılmanın tercih edildiğinin göstergesiydi.

Stalin'in ölümüyle (1953) SSCB'nin tutumunda yumuşama oluyordu. Barış içinde birlikte yaşama fikri ortaya atıldı.⁹ Ama bu çatışmaları veya iki güç arasındaki çekişmeleri ortadan kaldırmadı. Vietnam, Kombaçya vs. örneklerinde de görüldüğü gibi iki kutup arasındaki çatışma gözlerden ırak bir şekilde sürdürülüyordu. Ama, nükleer tehdit yumuşama sürecinin kapısını açtı. Yalnız yukarıdaki stratejik etmenlerinde gözönünde bulundurulmasının yanında Sovyetlerin güttüğü ideoloji, SSCB'nin Avrupa tarafından her zaman için bir tehdit olarak algılanmasına sebep olmuştu. Sovyet ordusu, konvansiyonel açıdan oldukça güçlüydü ve bunun yanında nükleer savaş başlıklarına da sahipti. Yukarıda değindiğimiz MacKinder'in formülasyonunun ortaya koyduğu gibi SSCB'nin Avrupa'ya yönelik yayılma eğilimi vardı. Dolayısıyla konvansiyonel olarak zaten güçlü olan SSCB'nin nükleer tehdidi Avrupa'da hissediliyordu ve çıkacak bir savaşta Avrupa'nın ilk savaş meydanı olacağı soğuk savaşın başından beri düşünül-

lüyordu. 1985 yılında Avrupa ülkeleri ve ABD tarafından düzenlenen konferans¹⁰, zaten yayılmaya başlamış olan SSCB'ye ilişkin bu düşüncenin Batı'da ne kadar yerleşmiş olduğunu göstermeye yeterlidir.

Soğuk savaşın sona ermesi ve Doğu Bloku'nun çökmesine geçmeden önce şu da belirtilmeye değer. SSCB sıcak denizlere inme yolunda İsrail ve Arap gerginliğinden yararlanarak önemli imtiyazlar elde etmişti. Özellikle Suriye ve Mısır'da deniz üstleri kurmasına izin verilmişti. Bu sıcak denizler emelinin bir şekilde yaşama geçirilmesi demektir. 1970'lerin başlarında Enver Sedat'ın Ruslar'ı kovmasıyla yeni bir dönem başladı. Doğu Akdeniz'deki üstlerini kaybeden SSCB orada gerçekleştiremediklerini Afganistan üzerinden hayata geçirmeye çalıştı ama bu da SSCB'nin sonunu hazırladı. Bugün için Rus silahlarının, SA-10'lar dahil, Kıbrıs'a yerleştirilmesi ve silahlarla beraber bu silahları kullanacak Rus personelin de adaya yerleştirilmesi zımni olarak bu emelin gerçekleşmesinin bir göstergesidir.

1989'a geldiğimizde Doğu Bloku'nun çöküşüne; 1991 senesinde ise Sovyet İmparatorluğu'nun dağılmasına şahit olduk. Sovyet İmparatorluğu parçalandı ama onun mirascısı olarak Rusya yoluna devam etti. Rusya, tarih boyunca yayılmacı bir siyaset takip eden Rus halkının devleti olmasıyla; aynı zamanda bir yayılma zihniyetinin mirascısı olmasıyla yerinde durması beklenen bir güç değildi ve bunu da en kısa zamanda gösterdi.

Sovyetler Birliği'ni oluşturan Cumhuriyetleri'nin en büyüğü olan ve onun haklarını uluslararası alanda kullanma yetkisine sahip olan Rusya, güçlü olmaktan oldukça uzaktı. Ekonomik sıkıntılar içinde olan Rusya; hem sosyal huzursuzluklarla, hem de ülkeleri güçlü yapan ve ekonomik güçle paralellik arzeden askeri kuvvetle-

rinin güç kaybetmesi problemiyle karşı karşıya kalmıştı. Rus devleti; askerlerinin maaşlarını ödeyemez, yeterli kaynak ayıramadığı için de değil yatırım yapmaya, halihazırda araçların onarım çalışmalarını dahi yürütemez hale gelmişti. Hatta ordu mensupları imha edilen silahların parçalarını hurda olarak satıp gelir sağlamaya; hatta daha ileri giderek silahlarını dahi satmaya başlamışlardı.¹¹ Bütün bunlar bir çöküşün, toparlamak için uzun bir zaman gerektirecek bir sürecin göstergeleriydiler.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Rusya, hala dünyanın en önemli iki nükleer gücünden biri durumundadır. START I ve START II antlaşmalarının sonunda dahi bugün için elinde binlerce nükleer başlık bulundurmaktadır ve onları gönderecek sisteme sahiptir.¹² Bu güce dayanarak Batı'dan bir çok siyasi ve iktisadi tavizler (Akka'da ve Nato'nun genişlemesinde olduğu gibi) elde etmiştir ve etmektedir de.

Yukarıda belirttiğimiz olumsuzlukların ışığında oluşan beklentilerin aksine Rusya, kısa bir duraklama döneminden sonra tarihten gelen saikler çerçevesinde yeniden harekete geçmeye başladı. Dağılımı sonrası Rus stratejilerini şu başlıklar altında toplamak mümkündür.

a) BDT'yi kurarak eski SSCB ülkelerini kendi liderleğindeki bir yapıda toplayarak yukarıda belirtmiş olduğumuz nehirler havzasını kontrol altında tutmak ve zengin kaynaklara hakim olmak. Buna SSCB stratejisinin oluşturduğu birbirine bağımlı ekonomi anlayışı dolayısıyla SSCB döneminde bu cumhuriyetlere yapılan yatırımlardan vazgeçmemeside dahil edilebilir. Burada Orta Asya'daki Türki Cumhuriyetlerin ayrı bir önemi vardır. Rus dış politikasının ve stratejilerinin Orta Asya'ya verdiği önem şu çerçevede özetlenebilir. 1. Güvenlik: Ortodoks Hristiyan Rusya ile Müslüman Orta

Asya Cumhuriyetleri arasında geniş bir sınırdır ve Rusya güneyden gelecek bir fundamentalizm tehdidinden endişe duymaktadır. 2. Kazakistan'daki nükleer silahları kontrol etmek ki uzun süre iki ülke arasında bir sorun oldu. 3. Ulaşım: Rusya üzerinden Asya-Avrupa-Ortadoğu-Uzakdoğu bağlantısı yasaklanmamış, duraklama olmayan en ucuz yoldur. SSCB döneminde yapılan demir yolları buna imkan hazırlıyor. 4. Dışarda bulunan Rus nüfusu: 25 milyon civarında bir Rus nüfusu Rusya Federasyonu dışında yaşamaktadır. 5. En önemlisi de zengin petrol, doğalgaz, kömür, altın, uranyum ve diğer değerli maden yataklarına sahip olması.¹³

b) Sıcak denizlere inmesinde bir geçit vazifesi görecek ve Hazar Denizi'ni kontrol altında tutmasına imkan tanıyacak olan; bunun yanında İslam ve Orta Asya İslam dünyası ile ilişkisini sağlayan Kafkasya'yı kontrol altında tutmak. Sıcak denizlere inmek derken Boğazlardan bahsetmemek elde değildir. Tarih ve coğrafya boğazları Rusya için gayet önemli yapmıştır. Günümüzde de Rusya Federasyonu, sıcak denizlere çıkış noktası olan Boğazlar aracılığıyla tüm dış ticaretinin %65'ini yapmaktadır.¹⁴ İşte bu oran Boğazlar'ın Rusya için taşıdığı stratejik önemi açıkça ortaya koymaktadır.

c) Batı'nın kendi tarihsel nüfuz alanı içerisine girmesini engellemek. Nato'nun genişleme planları; AB'nin genişleme planları ve bunun arkasındaki özellikle Alman stratejilerinin karşıtı bir-Rus politikasının izlendiği gözlemlenmektedir. Son Rus-Nato anlaşması , bunun yanında Rusya'nın eski SSCB Cumhuriyetleri'ne ilişkin yayılmaya karşılık red nitelikli deklarasyonu bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

NOTLAR

1. Davutoğlu, Ahmet, Avrasya Kara Kütlesinin Jeopolitik Kalbi ve Rus Stratejisi, *İzlenim*, Şubat 19095, s. 25-27.

4- Kasım 1993 tarihli "Yeni Doktrin" olarak isimlendirilen Rusya'nın yeni askeri savunma doktrini yukarıda değindiğimiz hususlara değinmekteydi ve bu doktrin şu şekilde yorumlanmaktaydı: "Netice olarak açıklanan doktrinde, Rus generallerinin "Stratejik Savunma" imajı oluşturma çabalarına rağmen, gerek bu doktrinin açıklanma tarihinden önce, gerekse açıklanmasından sonra Rusya'nın sergilediği tablo, ilan edilen doktrinle yan yana getirilince, ortaya, Çarlık Rusya'sından bu yana değişmeyen Mütecaviz Tehdit tablosu ortaya çıkmaktadır.¹⁵ Rusya Dışişleri Bakanı Kozirev'in şu sözüne dikkat çekme bu durumu anlama açısından faydalı olabilecektir:

"Askeri hareketlerimizi, geleneksel jeopolitik çıkarlarımız veya nüfuzumuzu kaybedebileceğimiz, -başkalarının bizim kaybettiğimiz yerleri doldurabilecekleri- alanlarda kullanmayı öğrenmemiz gerek.¹⁶ Bütün bunlar göstermektedir ki, tarihsel olarak hakimiyet kurmak için güçlerin çatıştığı bu jeopolitik kuşak üzerindeki mücadele devam edecektir.

Gelecek için baktığımızda Rusya'nın eğitilmiş çok miktarda insan kaynağına ve bunun yanında maddi kaynaklara sahip olması potansiyel bir gücün varlığını ortaya koymaktadır.

Kısacası Rusya, dünyanın güçlü ülkelerinden biri. Bugün içinde bulunduğu açmazlara rağmen uluslararası alanda ses getirebilen bir ülke. Rusya'yı yönetenlerin tarihten gelen emellere sahip çıktıkları gayet açık. Belki 50 yıl sonra bugünün yükselen güçlerinin arasında, yani Amerika, Avrupa, Japonya, Çin ve Hindistan'ın yanında Rusya'nın da bulunacağını söylemek yanlıtıcı olmayacaktır.

2. Kurat, Prof. Dr. Akdes Nimet, *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi,

- 1993, Ticaret Yolları İçin s. 14-15; Sahanın Karakteri s. 8-9.
3. Dougherty, James E. Pfaltzgraf, Robert L. Jr., *Contending Theories of International Relations*, New York, J.B. Lippincott Company, s. 54.
 4. Kurat, Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar, s. 163.
 5. Yergin, Daniel ve Gustafson, Thane, *Rusya 2010 ve Dünyadaki Yeri*, çev. Özden Arıkan, İstanbul, Sabah Kitapları, 1994, s. 255.
 6. 1990 Sonrasında Türk Rus İlişkileri, TESEV, 1997.
 7. Uzunoğlu, Nurettin, *Türkiye'ye Amerikan Yardımı, Basılmamış Tez*, Nebraska Üniv. 1965, s. 2.
 8. A.g.t., s. 8.
 9. Armaoğlu, Prof. Dr. Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1990, Cilt I 1914-1980*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1993, s. 469.
 10. Nanette, C. Brawn, *The Strategic Defence Initiative & European Security, A Conference Report*, Ocak 1986, The Rand Corporation. (Mart 1985'te Sovyet Balistik Füze Savunmasındaki gelişmeler üzerine toplanan konferans.)
 11. Time, October 21, 1996.
 12. *Savunma ve Havacılık, Start-II Anlaşması ve Türkiye*, Kasım-Aralık 1992, s. 78-80.
 13. Bundarevsky, Grigory ve Ferdinand Peter, *Russian Foreign Policy and Central Asia, The New Central Asia and Its Neighbours*, Ed. Peter Ferdinand, The Royal Institute of International Affairs, London, Pinter Publisher, 1994, s. 43-44.
 14. 1990 Sonrasında Türk-Rus İlişkileri, TESEV, 1997.
 15. Karakaya, E. General Bahattin, *Rusya'nın Yeni Askeri Savunma Doktrinini, Savunma ve Havacılık*, Kasım-Aralık 1993, s. 63-66.
 16. A.g.d., s. 64.